

مجله های الکترونیکی تمام متن کتابداری

و اطلاع رسانی در اینترنت

یزدان منصوریان^۱

چکیده

تعریف و انواع مجله های الکترونیکی ، دشواری جستجو و یافتن مجله های علمی در اینترنت ، نقش کتابخانه ها و کتابداری در معرفی مجله های علمی الکترونیکی ، پنج روش اصلی یافتن مجله های علمی در اینترنت ، نمونه ای از عناوین مجله های کتابداری و اطلاع رسانی حاوی فهرست مندرجات ، چکیده و مشخصات و ویژگیهای ده مجله کتابداری و اطلاع رسانی تمام متن ارائه شده است . نشان داده شده است که نمی توان برای تحقیقاتی جدید تنها به مجلات تمام متن رایگان موجود در اینترنت در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی بسنده کرد .

مقدمه

مجله های علمی چاپی و الکترونیکی به چند دلیل اهمیت و جایگاه خاصی در بین سایر انواع منابع کتابخانه ای دارند . معمولاً جدیدترین یافته ها و اخبار و اطلاعات جاری هر رشته علمی در مجله های تخصصی همان رشته یافت می شود . به همین دلیل درصد عمده ای از بودجه کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی دنیا صرف اشتراک و خرید نشریات ادواری می شود . پذیرش اشتراک هر مجله تعهدی دراز مدت است و هر سال بخش بیشتری از بودجه را بخود اختصاص می دهد . زیرا ، هزینه اشتراک مجله ها هر ساله با نرخ بیشتری از

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه فردوسی مشهد .

تورم عمومی افزایش می یابد. (دیانی، ۱۳۷۷، ۱۵۷). چون مجله ها، بویژه در کتابخانه های دانشگاهی، پاسخگوی بخش عمده ای از نیازهای اطلاعاتی کاربران است همواره انتخاب، فراهم آوری و ارائه خدمات مربوط به آنها از اهمیت شایانی برخوردار بوده است.

نشریات ادواری را می توان به دو نوع عمده چاپی و الکترونیکی تقسیم کرد. در این نوشته فقط مجله های الکترونیکی مورد توجه است. مجله های الکترونیکی بسته به محلی که به آن انتقال می یابد و یا براساس محتوی و ساختار به گروههای فرعی تر نیز قابل تقسیم است. اما در این نوشته فقط به مجله های الکترونیکی اینترنت و آنها از نوع تمام متن (Full Text) آن و فقط در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی پرداخته می شود.

با گسترش روزافزون تعداد و انواع مجله های الکترونیکی نیز افزایش بهای اشتراک آنها ضرورت بهره گیری بهینه از مجله های اینترنت را بیش از گذشته آشکار کرده است. هر گاه بتوان به متن مجله های علمی معتبر به صورت تمام متن از طریق اینترنت دسترسی پیدا کرد، ضمن صرفه جوئی در هزینه ها کمک بزرگی به تأمین نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و پژوهشگران خواهد شد.

تعریف مجله الکترونیکی:

مجله الکترونیکی تعریفی مشابه مجله چاپی دارد، با این تفاوت که محل ثبت و انتقال اطلاعات در آن متفاوت است. مجله الکترونیکی نشریه ای است که با عنوان مشخص و به صورت پیوسته و مداوم به نیت انتشار نامحدود توسط گروهی منتشر گردیده و اطلاعات مندرج در آن به صورت الکترونیکی ذخیره و بازیابی شود. مجله الکترونیکی ممکن است بر روی دیسک های فشرده نوری (CD) تکثیر شود و یا در شبکه های رایانه ای انتشار یابد. امروزه اینترنت شرایطی را برای نشر الکترونیک فراهم آورده است که در آن می توان با هزینه های به مراتب کمتر از نوع چاپی و با سرعتی کاملاً بیشتر از آن و به صورت آنی و لحظه ای، مقاله های علمی را در سطحی بسیار وسیع و گسترده منتشر کرد. پیش بینی

می شود که در آینده این روند سرعت و گسترش بیشتری به خود گیرد و عرضه و تقاضا برای شکل الکترونیکی نشریات ادواری مرتباً بیشتر شود. (Varian 1997)

انواع مجله های الکترونیکی :

مجله های الکترونیکی به دلیل ویژگیهای خاصی که دارند و براساس دیدگاههای مختلف قابل دسته بندی هستند .

در مجموع مجله های الکترونیکی را می توان براساس معیارهای زیرطبقه بندی کرد . (۳)

۱_ براساس محل اطلاع رسانی :

مجله های الکترونیکی ممکن است بصورت ناپیوسته (off – line) بر روی دیسکت یا دیسک های فشرده نوری انتشار یابند و یا بصورت پیوسته (on – line) در شبکه های رایانه ای محلی یا بین المللی دسترس پذیر باشند . با گسترش روزافزون شبکه ها که بارزترین و گسترده ترین آنها اینترنت است ، بیشتر مجله های الکترونیکی از نوع دوم هستند . انتشار در شبکه هم از نظر گسترش جغرافیائی و هم از نظر میزان دسترس پذیری برای کاربران و نیز هزینه تمام شده برای ناشر بر نوع ناپیوسته برتری دارد . مفهوم مجله های الکترونیکی با تمام ویژگیهای خاص که از آنها انتظار می رود در نوع دوم بیشتر متبلور می شود .

۲_ براساس وجود قریبه های چاپ :

بعضی از مجله های الکترونیکی به صورت موازی و همزمان با نوع چاپی خود منتشر می شود . گاه این انتشار موازی استمرار یافته و گاهی با شروع انتشار شکل الکترونیکی ، چاپ و توزیع نسخه چاپی آن متوقف می شود ، ولی به هر حال از نظر ساختار و محتوی این نوع مجله ها چندان تفاوتی با نسخه های چاپی خود نداشته و در واقع با تغییر شیوه و محل اطلاع رسانی ، نشانه ای از پاسخ و همراهی با پیشرفت فن آوری است ، و معمولاً همان مطالب ، احیاناً با تغییرات جزئی بر محل نوین منتشر می شود . سؤال اصلی در این باب این

است که مطالب نمونه های الکترونیکی چقدر با قرینه های چاپی قابل مقایسه می باشد . وقتی نشریه های چاپی با همان نام قبلی و توسط همان ناشر به صورت همزمان به شکل الکترونیک منتشر می شود ، انتظار داریم عملاً تفاوتی بین نسخه های الکترونیکی و چاپی وجود نداشته باشد . ولی عناوین مشابه وضع متفاوتی دارد . برای پاسخ به این سؤال توماس کیلپاتریک (Thomas , Kilpatrick) در ۱۹۹۸ تحقیقی انجام داد که در آن ۹ مجله الکترونیک کتابداری را با ۷ نمونه از نسخه های چاپی مشابه مقایسه کرد نتایج تحقیق او تفاوت زیادی را بین قرینه های الکترونیک با نسخه های چاپی نشان نمی داد . البته از نظر محتوی گرایش مجله های الکترونیکی بیشتر به فهم و تبیین امکانات و چالش های ارتباطی ناشی از دنیای الکترونیک بود ، در حالیکه مجله های چاپی بیشتر بر تأثیرات و کاربرد فن آوری تمرکز داشته اند (Kilpatrick 98) . در مقابل مجله هایی وجود دارد که ماهیتاً الکترونیک بوده و اصلاً از ابتدا به همین شکل منتشر شده اند و نسخه چاپی از آنها وجود ندارد .

۳_ براساس داوری و ویراستاری :

به دلیل ویژگیهایی که نشر الکترونیک دارد ، بسیاری از موانع که بر سر راه انتشار چاپی وجود دارد ، در این روش کاملاً و یا تا حد زیادی حذف می شود . این سهولت در انتشار منجر به تولید و گسترش انواع نوشته ها در اینترنت شده که بسیاری از این آثار نیز مورد ارزیابی و داوری اهل فن قرار نمی گیرد . بنابراین بسته به اینکه مقالات یک مجله الکترونیک قبل از انتشار داوری و ارزیابی می شود یا خیر نیز قابل تفکیک می باشد .

دشواری جستجو و یافتن مجله های علمی در اینترنت :

رشد فزاینده و لحظه ای اطلاعات در اینترنت از یک سو و عدم سازماندهی مؤثر و کارآمد این حجم گسترده از سویی دیگر ، هر روز یافتن مواد مورد نیاز در این اقیانوس متلاطم را دشوارتر از گذشته کرده است . براساس آخرین آمار ارائه شده تا پایان فوریه ۱۹۹۹ بیش از ۲/۸ میلیون سرور (Server) در محیط شبکه جهان گستر وب (W W W)

وجود داشت که حجم داده های موجود در آنها بالغ بر ۱۵ ترابایت^۲ تخمین زده شد (Lawrence, 1999).

نتایج یک تحقیق اولیه نشان می دهد که از بین ۲۵۰۰ سایت که بطور تصادفی در اینترنت انتخاب شده اند تنها ۶٪ آنها حاوی اطلاعات علمی و آموزش بوده است و ۹۴٪ بقیه به موضوعات تجاری، تبلیغاتی، اقتصادی، سیاسی و غیره اختصاص داشته اند (Lawrence, 1999).

این در حالی است که تا امروز تنها تدبیری که برای جستجو در فضای ناهمگون و گسترده اینترنت اندیشیده شده است، موتورهای جستجو می باشند. اما متأسفانه در عمل، نتایج جستجوی این موتورها خیلی موفق و رضایت بخش نیست، چرا که آنها سایتها را براساس کلید واژه های دریافتی از پدید آورندگان نمایه سازی می کنند که در این فرآیند عوامل متعدد نظیر نوع و تعداد کلید واژه های دریافتی بر عملکرد نهایی تأثیر گذار است. چون موضوع و رویکرد سایتها در نمایه سازی آنها لحاظ نشده و همواره جستجوی کلید واژه ای ملاک قرار می گیرد، معمولاً نتایج بازبایی درصد بالائی از ریزش کاذب را نشان می دهد. بنابراین با توجه به شرایط موجود، کاربران اینترنت همواره برای یافتن اطلاعات مورد نیاز خود با دشواریهای متعددی روبرو هستند. این مشکل فراگیر است و متخصصین موضوعی هر رشته نیز که در پی یافتن مجله های علمی - پژوهشی مورد نیازشان می باشند نیز استثناء نیستند.

دو گانگی کاملاً آشکاری در مورد وجود اطلاعات در اینترنت به خوبی ملموس است، چرا که در فضائی کاملاً یکپارچه و با وجود دنیائی از اطلاعات که حداکثر دسترس پذیری در آن وجود دارد، دقیقاً به همین دلایل تا حدزیادی از دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود بی بهره و ناتوان هستیم! یعنی در عین حالیکه با انبوهی اطلاعات مواجه ایم با فقر و فقدان

^۲ ترابایت: با حروف اختصاری TB، یک واحد اندازه گیری برای منابع ذخیره داده ای با ظرفیت بسیار بالاست. یک ترابایت

معادل ۲^{۴۰} یا ۱/۰۹۹/۵۱۱/۶۲۷/۷۷۶ بایت است که بطور ساده تر یک تریلیون بایت گفته میشود.

Tera: با حروف اختصاری T پشوندی است به مفهوم ۱۰^{۱۲} یعنی یک تریلیون در سیستم عددی امریکائی و یک میلیون در سیستم عددی انگلیسی.

اطلاعات نیز دست به گریبان هستیم! گاه یافتن یک فقره اطلاعاتی در اینترنت از پیدا کردن یک سوزن در انبار گاه دشوارتر است. اگر خوش شانس باشیم با صرف وقت و حوصله بسیار شاید بتوانیم به آنچه می خواهیم دسترس پیدا کنیم و این در حالی است که همواره این فکر آزاردهنده وجود دارد که احتمالاً در گوشه ای از این فضای گسترده، اطلاعات ارزشمندتر و بهتری از آنچه ما یافته ایم، پنهان شده باشد.

حال با توجه به این واقعیات کاربر ناآشنا با محیط اینترنت برای یافتن نیازهای اطلاعاتی خود چه وضعی خواهد داشت؟ چه عواملی می تواند او را در این راه دشوار یاری کند؟ و بالاخره او چگونه می تواند در کمترین زمان در انبوهی این فضای شلوغ راه خود را بیابد؟

نقش کتابخانه ها و کتابداران در معرفی مجله های علمی الکترونیکی

فراهم آوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات، عمده ترین عملکردهایی است که همواره برای کتابخانه ها در نظر گرفته می شود. تحولات شتابناک اخیر گرچه تغییرات متعددی در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی بوجود آورده، اما کتابخانه ها همچنان به عنوان مراکز اصلی فراهم آوری، سازماندهی و ارائه اطلاعات خود را مؤظف به انجام رسالت خویش می دانند. امروزه که منابع الکترونیکی گوناگون از جمله منابع پیوسته (on - line) جزء مواد کتابخانه ای به شمار می آید، کتابخانه ها می توانند نقش خود را در محیط جدید به گونه ای تازه ایفاء کنند.

یکی از کمکهای مؤثری که کتابداران می توانند در دسترس پذیر کردن اطلاعات اینترنتی انجام دهند، جستجو و یافتن سایتهای مورد نیاز دانشجویان و پژوهشگران و سپس معرفی این منابع اطلاعاتی به آنهاست.

کتابداران می توانند مجله های علمی - پژوهشی مربوط به رشته های مختلف را در اینترنت شناسایی کرده و ضمن معرفی ویژگیها و امکانات هر کدام، کاربران کتابخانه را با سرعت و سهولت بیشتری به مواد مورد نیاز خود برسانند. با انجام این کار ضمن آنکه در وقت و هزینه افراد صرفه جوئی می شود، مواردی را برای آنها دسترس پذیر خواهیم ساخت که احتمالاً از وجودشان بی خبر مانده و یافتن هر یک مستلزم تلاش زیادی بوده

است. از طرفی دیگر با ارائه موارد مشابه، کاربران کتابخانه قادر خواهند بود یا با توجه به توصیه کتابدار یا با تکیه بردانش تخصصی خود، به انتخاب بهترین موارد اقدام کنند، نهایتاً نتیجه مطلوبتری به دست آمده و بهره برداری بهینه از اطلاعات پیوسته به عمل آید. بهترین راههایی که کتابداران برای تحقق این هدف در پیش رو دارند به شرح زیر است.

روشهای اصلی برای یافتن مجله های علمی در اینترنت :

جستجو و بازیابی آدرس URL مجله های الکترونیک در اینترنت، مثل یافتن خیلی چیزهای دیگر، دشوار و دستیابی به مجله های علمی - پژوهشی به مراتب دشوارتر است. کسانی که امیدوارند با کمک موتورهای جستجو به این هدف برسند، معمولاً خیلی زود به اشتباه خود پی خواهند برد. امکانات بازیابی موتورهای جستجو چندان کارآمد و دقیق نیست. فقط در مواردی که نام کامل نشریه ای الکترونیک را در اختیار داشته باشیم، شاید بتوان از این طریق اقدام کرد. چنانچه جستجوهای موضوعی را از این طریق دنبال کنیم کمتر راه به جایی خواهیم برد. به عنوان مثال فرض کنید.

شخصی در جستجوی مجله های الکترونیک در زمینه مهندس عمران باشد و بخواهد به کمک یکی از موتورهای کاوش مثل **Google , Lycos , Infoseek , Yahoo** و غیره به آنها دست یابد. بهترین عبارت جستجویی که می تواند انتخاب کند، گرچه ممکن است براساس نظر افراد متفاوت باشد، اما یا (**Electronic Journals of civil Engineering**) خواهد بود یا ترکیبی از کلمات فوق که استراتژی جستجو را تشکیل خواهد داد. ولی در هر صورت تجربه نشان می دهد که در نتیجه تفاوت زیادی حاصل نخواهد شد و معمولاً صدها یا هزارها سایت بازیابی می شود که درصد عمده ای از آنها هیچ ارتباطی با نشریه های الکترونیک در مهندسی عمران ندارند! علل این نابسامانی در فرایند ذخیره و بازیابی اطلاعات در اینترنت، خود بحث مفصل و جداگانه ای است که در این مختصر نمی گنجد. بلکه در اینجا، هدف ارائه راه حل مناسبی برای کاربران اینترنت است تا در شرایط موجود

³. URL = Universal Resource Locator

با صرف کمترین زمان به نشریات الکترونیک مورد نظر خود دست یابند. برای این منظور استفاده از یکی از روشهای زیر یا ترکیبی از آنها پیشنهاد می شود:

الف) فهرست های راهنما:

همانطور که در مورد نشریات ادواری چاپی راهنماهای متعددی وجود دارد، برای مجله های الکترونیک نیز موارد مشابه تدوین شده، که بصورت چاپی، الکترونیک یا هر دو شکل آن دسترس پذیر است. بعضی از این منابع، اطلاعات کتابشناختی مربوط به هر دو شکل نشریات، یعنی چاپی و الکترونیک را در بر گرفته و تعدادی نیز فقط به انواع الکترونیک اختصاصی دارند.

اولریخ (Ulrich) که معروفترین و جامعترین راهنمای نشریات ادواری در جهان است اطلاعات لازم از قبیل آدرس اینترنت مجله را ارائه می دهد. اولریخ در حال حاضر به سه شکل چاپی، لوح فشرده نوری و پیوسته منتشر می شود. موارد زیر نیز از راهنماهای معروف نشریات الکترونیک محسوب می شوند:

“ Swets E_Media Catalogue ” , “ Full Text Source on_line ”

“ CIC Electronic Journal Collection ” , “ Australian Journals on_line ”

“ ARL Directory of Electronic Journals , Newsletter & Acad , Discussion Lists ” (3)

ب) ورودگاهها در اینترنت:

“ Gateway ” که در زبان انگلیسی به معنی “ دروازه ” است، در اینترنت مفهوم و معنی خاصی دارد که به آن اشاره می شود. اما هنوز مترادف همه پسند و فراگیری برای واژه “ Gateway ” در زبان فارسی پیدا نشده، ولی با این حال در این مقاله از آن به عنوان “ ورودگاه ” یاد می شود^۴.

^۴ _ علی اکبر پورسرباز در کتاب “ اینترنت برای ویژه کاران خدمات کتابخانه ای و اطلاع رسانی ”، اثر انری دارسون، “ Gateway ” را ورودگاه ترجمه کرده است.

منظور از ورودگاه ، سایت یا سیستمی است که راه دسترسی به سایتها و سیستم های دیگر را به عنوان وظیفه اولیه خود فراهم می آورد (پورسرباز ۱۳۷۸) . در حال حاضر سایت های فراوانی در اینترنت وجود دارند که بطور تخصصی به یک موضوع خاص می پردازند و هر آنچه اطلاعات پیرامون آن مسئله و ویژه در اینترنت وجود دارد را معرفی می کنند . این سایتها معمولاً توسط متخصصین موضوعی بوجود می آیند و نقاط دسترسی بسیار ارزشمندی برای موضوعات مرتبط محسوب می شوند .

برای فردی که در اینترنت به دنبال موضوع خاصی است . دسترسی به سایتهایی اینچنین که به موضوع مورد نظر او پرداخته اند ، شانس بسیار بزرگی محسوب می شود و تا حد زیادی او را از سرگردانی نجات می دهد . مثلاً درباره مفهوم " تفکر انتقادی " سایت در اینترنت وجود دارد که از طریق آدرس : [http : IIWWW. Criticalthinking. Org](http://www.Criticalthinking.Org) قابل بازیابی است . در این سایت علاوه بر ارائه تعریف همه واژه های کلیدی و توضیحات جامع در مورد این مفهوم ، آدرس تمام کتابها ، مقاله ها ، سمینارها ، افراد صاحب نام در این حوزه ، دوره های آموزشی و سایتهای مرتبط با آن در اینترنت وجود دارد و به راحتی پیوند با آن صفحات میسر است .

یا سایت دیگری به نام [Islam on_line Gateway](http://www.islamonline.Com) که با آدرس " URL " زیر :
[http : IIWWW. islamonline. Com](http://www.islamonline.Com) در اینترنت وجود دارد به راحتی دروازه ای تمام عیار برای تمام سایت ها و اطلاعات مربوط به اسلام در اینترنت است .

بنابراین یافتن چنین ورودگاههایی برای دسترسی سریعتر به نشریات الکترونیک نیز می تواند بسیار مفید و کارگشا باشد . خوشبختانه تاکنون چندین سایت با این هدف برای نشریه ای الکترونیک طراحی شده است . از جمله معروفترین آنها عبارت است از :

۱ _ [NewJour](http://www.gort.Wesd.Edu/newjour) : سایتی بسیار جامع و کاملاً روزآمد است و در دانشگاه کالیفرنیا طراحی شده و از طریق آدرس : [http: gort. Wesd. Edu / newjour](http://www.gort.Wesd.Edu/newjour) قابل بازیابی می باشد . نشریات الکترونیک را براساس حروف الفبای عنوان مرتب کرده و از جامعیت بالایی برخوردار است و در مقایسه با سایتهای مشابه تعداد خیلی بیشتری از نشریات را در بر

می گیرد . اما مهمترین ایرادی که بر این سایت وارد است ، عدم امکان جستجوی موضوعی در آن می باشد . عناوین نشریه ها راه دسترسی بوده و تنها می توان جستجوی کلید واژه ای را در کلمات عنوان انجام داد .

۲ _ **The Electronic Journal Access** : این سایت از طریق آدرس [http : IIIWWW. Cooliance. Org / ejournal](http://www.cooliance.org/ejournal) قابل بازیابی است . در این سایت مجله های الکترونیک براساس عنوان مرتب شده اند و امکان جستجوی مجله ها براساس شماره رده بندی کتابخانه کنگره (LC) نیز میسر است .

پ (سایت کتابخانه ها :

همانطور که قبلا گفته شده سایت کتابخانه ها می توانند نقش مؤثری در دسترس پذیر کردن اطلاعات اینترنت داشته باشند . در همین راستا سایت بسیاری از کتابخانه ها ، بویژه کتابخانه های دانشگاهی ، پیوند (Link) به سایر منابع مرتبط را فراهم آورده اند که از آن جمله نشریات الکترونیک است . تعدادی از دانشگاهها براساس رشته هایی که در آنها تدریس می شود آدرس و مشخصات مجله های مربوطه را در درون سایت خود پیش بینی کرده اند . که از این طریق نیز می توان به نشریه های الکترونیک مورد نظر نیز دسترسی پیدا کرد .

ت (سایت ناشران :

از جمله نقاط دسترسی به نشریه های الکترونیک ، سایت ناشران و کارگزاران مختلف است . البته برای دسترسی و جستجو در اغلب نشریاتی که توسط این مراکز دسترس پذیر هستند پرداخت هزینه و حق اشتراک ضروری است . اما در اکثر این سایتها دوره های آزمایشی رایگان (Free Trial) پیش بینی شده است ، لذا برای مدتی معین استفاده رایگان میسر است .

ث) گروههای بحث تخصصی :

یکی از امکانات ارزشمندی که در محیط اینترنت برای متخصصان رشته های گوناگون فراهم است ، گروههای بحث تخصصی (Discussion Groups) می باشد . امکان بحث و تبادل نظر بین افراد همکار و هم رشته در نقاط مختلف دنیا فرصت مغتنمی است که مورد توجه و استقبال هر پژوهشگر و محقق واقع می شود . با عضویت در این گروههای بحث از تازه ترین اخبار و رویدادهای حرفه ای می توان اطلاع یافت و علاوه برآن برای حل یک مشکل با افراد زیادی مشورت کرد .

از طریق این گروههای بحث می توان برای یافتن مجله های الکترونیکی مورد نظر ، از افراد صاحب نظر هر رشته نظرخواهی کرد .

مجله های اینترنتی کتابداری و اطلاع رسانی :

با استقبال زیاد متخصصان کتابداران و اطلاع رسانی بطور اعم نسبت به اینترنت و بطور اخص نسبت به نشریات الکترونیک ، می توان انتظار داشت که آنها تمایل دارند متون تخصصی و حرفه ای خود را در ابزارها و رسانه های جدید مشاهده کنند در حال حاضر این حرکت به راستی به وقوع پیوسته است . اما بنظر می رسد در حوزه کتابداری طرح انتشار و توزیع رایگان مجلات تازه تأسیس عمومیت بیشتری داشته باشد . (رولاند 1998)

براساس میزان دسترس پذیر بودن اطلاعات هر نشریه در اینترنت می توان آنها را به سه گروه اصلی تقسیم کرد :

الف _ مجلات حاوی فهرست مندرجات

معمولا مجله های الکترونیک موجود در اینترنت ، بویژه آنهایی که نسخه های الکترونیک مجله های چاپی خود هستند ، یا تمام اطلاعات خود را از طریق اینترنت دسترس پذیر نمی سازند یا برای اینکار هزینه های از قبل تعیین شده ای را طلب می کنند .

در میان ۱۳۴ نشریه کتابداری که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت ، ۵۰ عنوان از آنها این وضعیت را داشته اند . چون هدف از این تحقیق ، بررسی مجله های تمام متن

کتابداری بوده است . در اینجا فقط به ذکر نام تعدادی از نشریه های حاوی فهرست مندرجات اکتفاء می شود .

1. Advances in Librarianship
2. Archives
3. American Libraries
4. Audiovisual Librarian
5. Book Collector
6. Catalogue & Index
7. Chronolog
8. Computers in Libraries
9. Collection Management
10. Database
11. Focus on International & Comparative Librarianship
12. Information Management report
13. Journal of Library Administration
14. Journal of Documentation
15. Library Technology
16. Information World Review
17. Reference Librarian
18. Managing Information
19. Serials
20. School Librarian
21. Information Retrieval & Library Automation
22. Information Management & Technology

ب . مجله های کتابداری با چکیده مقالات :

گروه دوم مجله هایی است که علاوه بر فهرست مندرجات هر شماره ، چکیده ای از مقاله ها را نیز ارائه می دهد . بررسی مقدماتی نشان می دهد که تعداد این نوع نشریه ها بیشتر است . معمولاً برای دریافت متن کامل مقاله های مورد نظر یا نیاز به داشتن اسم کاربر (User name) و گذرواژه (Password) خاصی است که توسط ناشر یا کارگزار مربوطه در ازاء دریافت هزینه لازم ارائه می شود و یا اصلاً ، اصل مقاله به صورت چاپی است و دسترسی به آن فقط به شکل چاپی ممکن است .

از تعداد ۱۳۴ عنوان نشریه کتابداری که در این تحقیق، مورد مراجعه قرار گرفت، ۷۴ عنوان، در این گروه قرار می گرفتند. که در بین این سه گروه اکثریت را به خود اختصاص داده اند. عناوین زیر از نمونه های برجسته ای است که در این طبقه قرار می گیرند:

1. Acquisition Librarian
2. Cataloging & Classification Quarterly (ccQ)
3. Electronic Library
4. Internet Reference Service Quarterly
5. Information Technology & Libraries
6. College & Research Libraries
7. Colleo
8. Education Libraries Journal
9. IFLA Journal
10. Library Trends
11. Library Journal
12. Library Quarterly
13. Library Resources & Technical Services
14. Journal of Academic Librarianship
15. New Review of Academic Librarianship
16. Public Service Quarterly
17. Journal of Librarianship & information Science
18. Library & information Science Research
19. Journal of American Society for information Science
20. Serials Librarian

پ _ مجله های تمام متن

از میان ۱۳۴ نشریه کتابداری بررسی شده تنها ۱۰ عنوان از نوع تمام متن بوده و مقاله های آنها بطور کامل در اینترنت قابل بازیابی است.

متأسفانه تقریباً هیچ یک از این مجله ها جزء نشریه های معروف و برجسته کتابداری نیست. همانطور که قبلاً اشاره شد، بیشتر مجله های هسته در حوزه کتابداری جزء گروه قبلی یعنی نشریه های چکیده دار قرار دارند. در اینجا پیرامون تک تک این نشریه های تمام متن توضیحاتی ارائه شده و آدرس VRL آنها آورده شده است.

ب _ Associates : The Electronic Library Support Staff

نشریه Associates با شماره استاندارد بین المللی (Issn) 1077_6613 در ۱۹۹۴ راه اندازی شده است . سردبیر آن کنдал سیمونز (kendall Simmons) است .
آدرس اینترنت آن در محیط وب عبارت است از :

URL : [http : // raven. CC. Ukans. Edu / ~ assoc / home. Htm](http://raven.CC.Ukans.Edu/~assoc/home.Htm)

علاوه بر شماره های جاری (current Issue) ، مقاله های مربوط به شماره های قبل نیز در قسمت آرشیو (Archives) این سایت نیز قابل مشاهده است . همه افراد علاقه مند می توانند با تکمیل فرم اشتراک این نشریه و ارائه آدرس پست الکترونیک خود ، هر چهارماه یکبار شماره جدید نشریه Associates را در صندوق پستی (BOX) خود مشاهده کنند . در حال حاضر بیش از ۲۶۰۰ مشترک در چندین کشور جهان از کتابخانه های بزرگ دانشگاهی تا کتابخانه ای کوچک عمومی مشترک این مجله هستند . همانطور که از نام آن بر می آید بیشتر مقاله های آن به موضوعات مختلف مربوط به کارکنان کتابخانه ها مربوط می شود .

پ _ ۲ (ALAWON (ALA Washington office Newsline)

ALAWON نام نشریه دفتر خبری انجمن کتابداران امریکا در واشینگتن است و بصورت رایگان و نامنظم و از طریق پست الکترونیک منتشر می شود . کسانی که متقاضی دریافت شماره های این نشریه باشند می توانند با ارائه آدرس پست الکترونیک خود به این سایت به محض انتشار هر شماره ، از آن و مطالب آن اطلاع یابند . علاوه بر این ، سایت این نشریه از طریق آدرس زیر قابل بازیابی است .

URL : [http : // WWW. ala. org / washoff / alawon](http://WWW.ala.org/washoff/alawon)

علاوه بر شماره های قبلی این نشریه امکان جستجو در درون سایت آن نیز فراهم شده است . مطالب این مجله بیشتر جنبه خبری دارد و چون اخبار آن صرفا حرفه ای و مربوط به کتابداری است ، اشتراک الکترونیکی آن می تواند در دسترسی به اطلاعات روزآمد و رویدادهای حرفه ای ، مفید و مؤثر باشد .

پ_۳ ALCTS Network News

ALCTS مخفف کلمات **Association for library collection & technical services**

است ، و نشریه انجمن خدمات فنی و مجموعه سازی امریکا ، وابسته به انجمن کتابداران امریکا (ALA) می باشد . **ALCTS Network News** نشریه این انجمن است . از سال ۱۹۹۴ منتشر می شود و اخبار و مقالاتی را درباره مجموعه سازی ، فهرست نویسی ، رده بندی ، حفاظت مواد کتابخانه ای و موارد مشابه چاپ می کند . این نشریه با آدرس زیر قابل بازیابی است :

URL : <http://WWW.ala.org/alcts/index.html>

پ_۴ CTT Infobits

CTT Infobits که قبلاً **IAT Infobits** نام داشت ، نشریه الکترونیکی دانشگاه کارولینای شمالی است که توسط مرکز تحقیقات و فن آوری کیپ هیل (**Chapel Hill**) منتشر می شود . فاصله انتشار آن ماهانه است . از طریق پست الکترونیک می توان مشترک این نشریه شده و ماهانه شماره های جدید آن را دریافت کرد . این مجله با آدرس اینترنتی زیر در محیط وب قابل بازیابی است :

URL : <http://WWW.vnc.edu/cit/infobits/infobits.html>

پ_۵ Internet On A Disk

این نشریه از ۱۹۹۴ منتشر شده و شماره ۳۰ آن مربوط به اکتبر ۱۹۹۹ می شود . عنوان این نشریه تا حد زیادی بیانگر محتوی آن است و بیشتر به مباحث مربوط به فن آوری نوین اطلاعات و شبکه های رایانه ای اختصاص دارد . آدرس اینترنت آن در شبکه جهان گستر وب عبارت است از :

<http://WWW.Samizdat.Com>

تمام مقاله های شماره های پیشین این نشریه نیز به شکل رایگان از طریق آدرس زیر

دسترس پذیر است :

<http://WWW.Samizdat.Com/#ioad>

سردبیر آن ریچارد سلتز (Richard Seltzer) است و از طریق آدرس پست الکترونیک **Seltzer @ Samidat. Com** می توان با وی تماس گرفت .

پ _ ۶ LIBRES

LIBRES که سرنام کلمات **Library & Information Science Research Electronic Journal** است ، در سال ۱۹۹۲ تأسیس شد و از اکتبر ۱۹۹۳ شروع به انتشار مقالات داوری شده کرد . به لحاظ موضوعی تمام جنبه های کتابداری و اطلاع رسانی را در بر می گیرد . از معدود نشریات الکترونیک است که مقالات آن داوری می شود . **LIBRES** قبلاً از طریق **Listserver** مربوطه و سپس به شکل **FTP (File Transport Protocol)** منتشر می شود و در محیط وب با نشان اینترنتی زیر دسترس پذیر است :

[http : // WWW. aztec. Lib. Vtk. edu / libres](http://WWW.aztec.Lib.Vtk.edu/libres)

کری اسمیت (**kerry Smith**) ، اندی اکسون (**Andy Exon**) و دایانا ک . کوآکس (**Diane k.kovacs**) اعضای هیأت تحریریه این مجله اند . سردبیر آن با کری اسمیت از دانشگاه کورتین (**Curtin Univercity**) استرالیا است و با آدرس **Kerry @ biblio. Curtin. Edu. Au** می توان با وی مکاتبه کرد . اندی اسکون نیز از اعضاء همین دانشگاه کورتین است و آدرس پست الکترونیک او عبارت است از : **Lexofca @ CC. Curtin. Edu. Au** . نفر سوم یعنی دایانا کوآکس در دانشگاه ایالتی کنت امریکا (**Kent state Univercity**) مشغول به کار است و آدرس او عبارت است از : **Diane @ Kovacs. Com** . شماره ۲ از جمله نهم (**Volume 9 , Issue 2**) این نشریه مربوط به سپتامبر ۱۹۹۹ است .

پ _ ۷ Newsletter on Serials pricing issues (NSPI)

این نشریه در ماه می ۱۹۹۱ انتشار خود را آغاز کرده و از آن تاریخ تا امروز هر دو هفته یکبار منتشر شده است . شماره ۲۳۴ آن مربوط به ۱۳ اگوست ۱۹۹۹ می باشد . شماره استاندارد بین المللی آن (**ISSN**) **1046 _ 3410** است .

هر چند این مجله عنوان خبرنامه را بر خود دارد ، اما سردبیر آن یعنی مارشیا تاتل (M. Tuttle) از کتابخانه دانشگاه ایالتی کارولینای شمالی آن را به یکی از موفق ترین نشریه های الکترونیک در این حوزه تبدیل کرده است . در عین حال عنوان آن نیز کاملاً گمراه کننده می باشد . چرا که پوشش آن خیلی وسیع تر از یک خبرنامه جهت اعلان قیمتهاست . (رولاند 1998)

این نشریه همراه تمام شماره های پیشین خود تا اولین آنها از طریق آدرس زیر دسترس پذیر است :

[http : // WWW. Lib. Unc. edu / prices /](http://WWW.Lib.Unc.edu/prices/)

پ _ ۸ The public Access Computer System Review

PACS _ R از نشریه های الکترونیک قدیمی در کتابداری و اطلاع رسانی است ، بطوریکه از ۱۹۹۰ انتشار الکترونیکی آن آغاز شده است . این مجله در معرفی خود عنوان می کند که به موضوعات مربوط به کاربران نمایی (End _ User) نظامهای رایانه ای در کتابخانه ها می پردازد . مهمترین مسائلی که در شماره های مختلف این نشریه انعکاس می یابد عبارت است از : کتابخانه های الکترونیک (digital Libraries) ، نظامهای تحویل مدرک (Document delivery systems) ، نشر الکترونیک (E _ publishing) ، نظامهای چند رسانه ، ابزارها و منابع رایانه ای شبکه ای و فهرست رایانه ای . بنابراین ملاحظه می شود در عمل پوشش موضوعی نسبتاً وسیعی دارد . این مجله را کتابخانه دانشگاه هوستون منتشر می کند . آدرس سایت اینترنت آن در وب عبارت است از :

URL : [http : // WWW. info. Lib. Uh. Edu / pacsrev. html](http://WWW.info.Lib.Uh.Edu/pacsrev.html)

از مزایای بارز این نشریه امکان جستجوی موضوعی و نیز کاوش براساس نام نویسندگان در درون سایت مربوطه است . برای نشریه ای که بیش از ۹ سال سابقه انتشار دارد وجود چنین امکانی ضروری است و ویژگی برجسته ای برای آن محسوب می شود ، بویژه آنکه بسیاری از نشریه های الکترونیک فاقد چنین امکانی هستند و جستجوی مطالب در شماره های پیشین آنها کاری دشوار و طولانی است .

پ_۹ Issue in Science & Technology Librarianship

نشریه ISTH از سال ۱۹۹۱ توسط کتابخانه دانشگاه کالیفرنیا در سانتا باربارا منتشر شده است. از این مجله در سال ۴ شماره منتشر می شود و به مباحث مربوط به کتابخانه های علوم و فن آوری می پردازد. تمام مقاله های آن از اولین شماره تا امروز به صورت رایگان و تمام متن با آدرس زیر قابل بازیابی است:

<http://WWW.Library.Ucsb.Edu/istl>

آدرس اینترنتی دیگری که در واقع آدرس اروپائی همین نشریه است، عبارت است از:

<http://Webdoc.Sub.Gwdg.De/edoc/aw/ucsb/istl>

شماره استاندارد بین المللی این نشریه (ISSN) 1092 _ 1206 می باشد.

پ_۱۰ Information Research : an International Electronic Journal

این نشریه که توسط گروه کتابداری دانشگاه شفیلد انگلستان منتشر می شود، در صفحه اول سایت خود در قسمت **Editorial policy**، خط مشی خود را اینطور بیان می کند: "Information Research" مجله ای علمی، بین المللی و رایگان است که تصمیم دارد دسترس رایگان را به نتایج پژوهش ها در حوزه اطلاع رسانی و موضوعات وابسته فراهم کند. با نگاهی گذرا به نمایه موضوعی آن هدف از انتشار این مجله معلوم می شود. حوزه مجله بیشتر، اطلاع رسانی، مدیریت اطلاعات، نظامهای اطلاعاتی، سیاست اطلاع رسانی و کتابداری است."

آدرس اینترنتی این مجله عبارت است از:

<http://WWW.Shef.Ac.Uk/~is/publications/infres/ircont.html>

سرمدیر این مجله تام ویلسون (Tom Wilson) است که با آدرس پست الکترونیک زیر

می توان با او مکاتبه کرد: t.b.wilson@sheffield.ac.uk

Information Research از آوریل ۱۹۹۵ تا امروز به صورت فصلی منتشر شده و

آخرین شماره آن مربوط به ژانویه ۲۰۰۰ است.

نتیجه :

با تحقیق ساده مشخص شد که از بین ۱۳۴ نشریه الکترونیک در حوزه کتابداری تنها ۱۰ عنوان آن به صورت تمام متن و رایگان در اختیار همه کاربران اینترنت قرار دارد . با این ترتیب از بین نشریه های الکترونیک کتابداری و اطلاع رسانی تنها ۷/۴۶٪ به صورت رایگان و تمام متن دسترس پذیر است .

با نگاهی گذرا به عناوین نشریه های تمام متن و مقایسه آن با مجله های حاوی چکیده و فهرست مندرجات به روشنی معلوم می شود که تقریباً همه نشریه های برجسته و مطرح در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی ، مثل : **Collegr & Research Libraries library journal** , **journal of Academic librarianship, library trends** و غیره به هر دلیل فقط فهرست مندرجات یا حداکثر چکیده مقاله های خود را در اینترنت دسترس پذیر ساخته اند .

نتایج بررسی نشان داد که اتکاء صرف به اینترنت برای دستیابی به مقاله های نشریه های تخصصی ، حداقل در مورد رشته کتابداری و اطلاع رسانی مطلوب نیست و لذا بر ضرورت استمرار اشتراک نسخه های چاپی یا آغاز اشتراک پیوسته از طریق کارگزاران یا ناشران تأکید می شود . (کارگزاران مثل **Umi , Dawson , Ebsco** که با دریافت هزینه و حق اشتراک دسترس به فرمت الکترونیکی بسیاری از نشریه های چاپی و الکترونیک را در رشته های مختلف فراهم می کنند) .

احتمالاً در مورد رشته های دیگر نیز وضعیتی کم و بیش مشابه وجود داشته دارد . در مقاله حاضر راههایی برای بررسی وضعیت نشریه های الکترونیک در حوزه های مختلف پیشنهاد شده که می تواند الگویی جهت انجام بررسیهای مشابه برای سایر رشته ها باشد .

منابع :

- ۱ _ دیانی ، محمد حسین . " مجموعه سازی و فراهم آوری در کتابخانه ها " . دانشگاه شهید چمران ، اهواز ، ۱۳۷۷ ، صفحه ۱۵۷ .
- ۲ _ دارسون ، اندی . " اینترنت : برای ویژه کاران کتابخانه ها و مدیران اطلاع رسانی " . ترجمه علی اکبر پور سرباز . تهران : مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تیمورزاده ، نشر سیب . ۱۳۷۸ .
- ۳ _ " اینترنت ، جنبه های نظری و کاربردی آن (در کتابخانه ها ، مراکز آموزشی و تحقیقاتی) ، ابراهیم افشار زنجانی و دیگران ؛ زیر نظر رحمت الله فتاحی ؛ به کوشش حمید محسنی ؛ تهران : نشر کتابدار ، ۱۳۷۸ . صفحه ۱۳۷ .
- ۴ _ سماوی ، مجید . " فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری مایکروسافت " . کانون نشر علوم تهران ، ۱۳۷۷ . (چاپ ششم) . صفحه ۴۱۲ .
- 5 . Hawrence , steve ; Giles c. lee. " Accessibility of information on the web " . Nature , july 8 , 1999 vol 400 , issve 740 , page : 107 _ 110 .
- 6 . Kilpatrick h. Thomas. " Electronic Journals on library & information Science " . Library software Review Westport ; March 98 , vol 17 , issue .
- 7 . Rowland Fytton & singh jagtar " Electronic serials for library & information specialists on the internet " in Encyclopedia of library & information science , Editor Allen Kent . vol 61 (1998) page : 131 _ 143 .
- 8 . varian , Hal R. " The Future of Electronic Journals " preprint . Available at : [http : // www. Press. Umich. edu / jep / 04 _ 01 / varian. html](http://www.Press.Umich.edu/jep/04_01/varian.html)
- 9 . Zhang, yin ; Estabrook. Heigh. " Accessibility of internet _ based electronic resources & its implications for electronic scholarship " Journal of the American society for information Science ; New York, 1998, page : 463 _ 473 .